

ვახტანგ გურული

მფარველობიდან ანექსიამდე

მფარველობიდან ანექსიამდე (1771-1801)

საქართველო-რუსეთის სამსაუკუნოვანი (1483-1801 წწ.) ურთიერთობის ისტორიაში განსაკუთრებით საინტერესოა უკანასკნელი ოცდაათწლეული (1771-1801 წწ.). ამ პერიოდის უმნიშვნელოვანესი მოვლენები დღემდე არაა ჯეროვნად შეფასებული, რითაც კარგად სარგებლობენ რუსი ისტორიკოსები და პოლიტიკოსები. ჩვენი მიზანია ამ ურთულეს და საბედისწერო ეპოქას მივცეთ ობიექტური შეფასება.

1771 წლის 30 დეკემბერს ქართლ-კახეთის მეფემ ერეკლე II-მ უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილება მიიღო. ამ დღეს მეფემ თბილისში ხელი მოაწერა რუსეთის იმპერატორ ეკატერინე II-თვის გასაგზავნად დოკუმენტს – ხელშეკრულების პროექტს, რომლის მიხედვითაც ქართლ-კახეთის სამეფო რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლას ითხოვდა. ქართლ-კახეთის სამეფო, რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლისას, სხვა პირობებთან ერთად, უმაღლესი საერო და საეკლესიო ხელისუფლების „უცვალებელად“ და „მოუშლელად“ შენარჩუნებას ითხოვდა. სამეფო ხელისუფლების თაობაზე ხელშეკრულების პროექტში ვკითხულობთ: „კუალად ვითაც ძველად ყოფილა ჩვენის ჩამომავლობის მეფობა, ვითხოვთ თქვენისა დიდებულების მოწყალებისა გამო, ეგრეთვე საუკუნოდ უცვალებლად ეგოს...“ პეტერბურგში ხელშეკრულების პროექტის ეს ადგილი ასე თარგმნეს: „Из давных еще лет предки наши восприяли царское достоинство и находились царями. Из милосердия Вашего Величества всенижайше прошу дозволить и нам на вечныя времена находиться на таком же основании ...“ ასევე მკაფიო და სავსებით ნათელი იყო ერეკლე II-ის თხოვნა უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფლების შენარჩუნების თაობაზე: „მსგავსადვე კათოლიკოზიცა წესსავე თვისსა ეგოს მოუშლელად“. (რუსულ თარგმანში: „Каталикос оставатся имеет всегда в своем достоинстве без всякой перемены“). როგორც ვხედავთ ქართლ-კახეთის მეფე ითხოვდა ბაგრატიონთა დინასტიით სათავეში სამეფო ხელისუფლების უცვლელად შენარჩუნებას, ასევე სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის უმაღლესი იერარქის – კათოლიკოს-პატრიარქის თავის უფლებებში უცვლელად დატოვებას.

რუსეთის მფარველობაში შესვლის პირობად ერეკლე II ასევე აყენებდა: 1) ქართლ-კახეთის სამეფოს დაცვის მიზნით, რუსთა ოთხი ათასიანი კორპუსის გამოგზავნას; 2) ყირიმის სახანოს ტერიტორიაზე ოსმალთა ტყვეობისაგან თავდასხნის ქართველთა სამშობლოში თავისუფლად დაბრუნების უზრუნველყოფას; 3) ქართლ-კახეთის ჯარის შესანახავად რუსეთის იმპერიის ხაზინიდან სესხის მიცემას; 4) რუსეთ-ოსმალეთის ომის (იგულისხმება იმხანად მიმდინარე 1768-1774 წლების ომი) დამთავრების შემდეგ ზავის დადებისას „ახალციხის ქვეყანა“ (ე.ი. სამცხე-საათაბაგო) არ უნდა დარჩენილიყო

ოსმალეტის შემადგენლობაში, „ვინაიდან საქართველოს მიწა არის და ქართული ენა აქუსთ და მრავალნი ქრისტიანენი არიან იმათში, და სხუანიცა ახალნი გარდაქცეულნი არიან მაჰმადიანობაზედ.“ (რუსულ თარგმანში: „ибо сия провинция принадлежит Грузии и на грузинской земле лежит, обыватели тамошние имеют грузинской язык, и многие из них поныне христианами находятся, а некоторые не в давних временах зделались магометанами.“)

1722 წლის 6 იანვარს, ანუ ხელშეკრულების პროექტზე ხელმოწერიდან ერთი კვირის შემდეგ, მცხეთაში ხელმოწერილ იქნა მეორე დოკუმენტი – ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის პირობა რუსეთის იმპერატორს. ხელშეკრულების პროექტისგან განსხვავებით, რომელსაც ხელს მხოლოდ ერეკლე II აწერდა, სამეფო სახლის პირობას ხელს აწერდნენ: მეფე **ერეკლე II**, დედოფალი **დარეჯანი**, კათოლიკოს-პატრიარქი **ანტონ I**, ბატონიშვილები: **გიორგი**, **ლევანი**, **იულონი** და **ვახტანგი**. ქართლ-კახეთის სამეფო სახლი პირობას დებდა, რომ რუსეთის იმპერატორის მფარველობაზე უარს არასოდეს იტყოდა, რის თაობაზეც ფიცს დებდა: „ეს ყოვლად ძლიერსა ღმერთსა და ცხოველმყოფელსა ჯვარსა და წმინდასა სახარებასა ზედა ფიცით დამიმტკიცებია და თვით ხელითა ჩემთა დამიწერია და ეგრეთვე სახლეულთა ჩემთა ხელმოწერით და დაბეჭდვით მტკიცე მიყოფია.“ (რუსულ თარგმანში: „и утверждаем клятвою нашею пред всемогущим богом, пред святым евангелем и пред животворящим его крестом, и собственною мою рукою писал я сие прошение, и как я, так и все из фамилии моей каждой порознь своеручно свое имя подписали и порознь каждой приложили к сей присяге чернильную печать с изображением наших имен“).

ხელშეკრულების პროექტი ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლის თაობაზე (1771 წლის 30 დეკემბერი) და ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის პირობა რუსეთის იმპერატორს (1772 წლის 6 იანვარი) პეტერბურგში 1772 წელს ჩაიტანეს კათოლიკოს-პატრიარქმა **ანტონ I-მა** და **ლევან ბატონიშვილმა**. იმავდროულად რუსეთის იმპერატორს მფარველობაში მიღებას სთხოვდა იმერეთის მეფე **სოლომონ I**.

რუსეთის საიმპერატორო კარზე დიდხანს იფიქრეს ერეკლე II-ისა და სოლომონ I-ის თხოვნაზე. 1782 წლის მიწურულსა და 1783 წლის დამდეგს (ზუსტი თარიღი უცნობია) ეკატერინე II-ის მდივანმა (1775 წლიდან) და იმპერიის საგარეო-პოლიტიკური უწყების ფაქტობრივმა ხელმძღვანელმა (1783 წლიდან) **ალექსანდრე ბეზბოროდკომ** კავკასიის ხაზის უფროსს **გრიგოლ პოტიომკინს** წერილობით აცნობა ეკატერინე II-ის აზრი ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოებთან დასადები ხელშეკრულებების (ტრაქტატის) თაობაზე. ევროპის სახელმწიფოებთან პოლონეთის ტერიტორიის, ხოლო ოსმალეთთან ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთისა და ბალკანეთის გამო გართულებული მდგომარეობის პირობებში ეკატერინე II-ს სიფრთხილე გამოუჩენია და უბრძანებია: „... დაიდოს ქართველ მეფეებთან სამოკავშირეო ტრაქტატი, ნუ უწოდებთ მათ ქვეშევრდომებს, უწოდეთ – მოკავშირეები, რომლებიც იმყოფებიან რუსეთის

იმპერიის მფარველობაში” (დედანში: „... заключить с Грузинскими Царями союзный трактат, не именуя их подданными, но союзниками, от Империи всероссийской покровительствуемыми.”) იმავდროულად, ეკატერინე II კატეგორიულად მოითხოვდა ერეკლესა და სოლომონს შეეწყვიტათ ურთიერთობა ავსტრიის იმპერატორთან, ასევე სხვა ქრისტიანულ სახელმწიფოებთან (დედანში: „Отклонить всякое их знакомство с императором (იგულისხმება ავსტრიის იმპერატორი – ვ.გ.) и с другими христианскими державами”) ეკატერინე II საგანგებოდ მიანიშნებდა, რომ ერეკლე II-სა და სოლომონ I-ს ავსტრიის იმპერატორისათვის წერილიც კი არ უნდა გაეგზავნათ (დედანში: „да и писем к императору не посылать”). ამრიგად, ეკატერინე II-მ მფარველობითი ხელშეკრულების დადების პირობად წამოაყენა ისეთი მოთხოვნა, რომელიც ლახავდა ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოების სუვერენიტეტს – ერეკლე II-სა და სოლომონ I-ს ავსტრიის იმპერატორთან და სხვა ქრისტიან ხელმწიფოებთან დიპლომატიური ურთიერთობა (მიმღწერაც კი!) აეკრძალათ.

საინტერესოა ეკატერინე II-ის კიდევ ერთი პირობა: გ. პოტიომკინს უნდა დაემყარებინა მშვიდობა ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-სა და იმერეთის მეფე სოლომონ I-ს შორის. მეფეებს შორის კვლავ უთანხმოების წარმოშობის შემთხვევაში არბიტრის როლი რუსეთს უნდა შეესრულებინა (დედანში: „Ея Величество изволила примечать, не нужен ли под вашим руководством мир между царями Ираклием и Соломоном постановить ясный и точный, учиняя себя как ручателем оного, так и арбитром в случае взаимных вновь жалоб”). ამ პირობის წამოყენების მიზანი სრულიად ნათელია: რუსეთი ეცდებოდა ერეკლე II-ისა და სოლომონ I-ის უთანხმოების გამდაფრებას და შემდეგ ამდგრად წყალში თევზის დაჭერას – ქართველ მეფეთა დაპირისპირებაში არბიტრის როლის შესრულებას.

ა. ბეზბოროდკოს მიერ გ. პოტიომკინისადმი გაგზავნილი წერილიდან ირკვევა, რომ ეკატერინე II-ს აზრი არ გამოიუთქვამს ქართლ-კახეთის სამეფოში ეკლესიისა და კათოლიკოს-პატრიარქის უფლებრივი მდგომარეობის თაობაზე. სამაგიეროდ, ამ საკითხს შეეხო ა. ბეზბოროდკო. იგი გ. პოტიომკინს წერდა: ქართლ-კახეთის კათოლიკოსი რუსეთის ეკლესიის უმაღლეს იერარქთა შორის დაიკავეს ადგილსო (დედანში: „архиепископа же католикоса – то ему соборнаго, поставить степенем в Российской церкви между первыми”). ამ შემთხვევაში ყურადღებას იპყრობს „სიახლე” კათოლიკოს-პატრიარქის, უძველესი ავტოკეფალური ეკლესიის სატყემპყრობლის, მოხსენიებაში: „ архиепископа же католикоса.” ეს იმას ნიშნავდა, რომ მცხეთის უძველესი საპატრიარქო ტახტის მპყრობელი, სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის უმაღლესი იერარქი არქიეპისკოპოსს (მთავარეპისკოპოსს) გაუტოლეს. ეს ა. ბეზბოროდკოს შემთხვევით არ გაუკეთებია. იმავე წერილში ა. ბეზბოროდკო აღნიშნავდა, რომ ქართველი სამღვდელოების რუსეთის ეკლესიის სინოდისათვის დაქვემდებარებით მოიხსნებოდა საქართველოში კათოლიკური ეკლესიის სამისიონერო

მოღვაწეობიდან მომდინარე საფრთხე (დედანში: „Когда по духовенству они привязаны будут к Синоду, то по сему примеру и римское духовенство от России же получать будет, а сим кончится сношение с императором, (Австрийским – В. Г.) которому причиною миссионарии”). ა. ბეზბოროდკო ამ შემთხვევაშიც სრულად გარკვეულ მიზანს ისახავდა. რუსეთის საიმპერატორო კარისათვის და რუსეთის ეკლესიის სინოდისათვის კარგად იყო ცნობილი კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ I-ის ევროპული ორიენტაციის თაობაზე, მის ახლო ურთიერთობაზე საქართველოში მყოფ კათოლიკე მისიონერებთან. ცხადია, რუსეთი დაინტერესებული იყო საქართველოში კათოლიკური ეკლესიის მისიების შეწყვეტით. ეს გარკვეულწილად შეაფერხებდა დასავლეთ ევროპაში სამხედრო-პოლიტიკური მოკავშირის ძიების საქმეს, საქართველოში ევროპული განათლებისა და მეცნიერების მიღწევების გავრცელებას.

1783 წლის 24 ივლისს ჩრდილო კავკასიის რუსული სიმაგრე გეორგიევსკში დაიდო ტრაქტატი (ხელშეკრულება) რუსეთის იმპერიასა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის. პრემიუმის მიხედვით ტრაქტატი იყო „მეგობრობითი ხელშეკრულება“ („дружественный договор“), ქართლ-კახეთის სამეფო ცნობდა რუსეთის იმპერატორის „უმაღლეს ხელისუფლებასა და მფარველობას“ („верховную власть и покровительство“).

გეორგიევსკის ტრაქტატის პირველი მუხლში ანიშნულია: ერეკლე II მისი და მემკვიდრეების სახელით სახეიმოდ აცხადებდა, რომ ამიერიდან სამუდამოდ უარს ამბობდა ეცნო ირანის ან რომელიმე სხვა ქვეყნის ხელმწიფის უზენაესი ხელისუფლება და მფარველობა, გარდა რუსეთის იმპერატორისა და მისი მემკვიდრეებისა. („что он не признает над собою и преемниками инного самодержавия, кроме верховной власти покровительства Ея Императорскаго Величества и Ея Высоких наследников и преемников престола“)

ტრაქტატში ასახვა ვერ პოვა ეკატერინე II-ის კატეგორიულმა მოთხოვნამ ავსტრიის იმპერატორთან და სხვა ქრისტიან ხელმწიფეებთან ქართლ-კახეთის სამეფოს მხრიდან ურთიერთობის გაწყვეტის თაობაზე. როგორც ჩანს, საბოლოოდ ეკატერინე II მოერიდა ასეთი მოთხოვნის ხელშეკრულებაში შეტანას, რადგან ქრისტიან ხელმწიფეებთან ურთიერთობისას იგი უხერხულ მდგომარეობაში ჩააგდებდა რუსეთის საიმპერატორო კარს.

ტრაქტატის მეორე მუხლში აღნიშნულია, რომ რუსეთის იმპერატორი მისი და მემკვიდრეების სახელით პირობას დებდა სამუდამო მფარველობა გაეწია ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის და ქვეყნის ტერიტორია დაეცვა გარეშე მტრებისაგან („Ея Величество дает Императорское свое ручательство на сохранение целости настоящих владении Его светлости Царя Ираклия Теймуразовича“).

ტრაქტატის მესამე მუხლი ადასტურებდა, რომ რუსეთის მფარველობაში შესულ ქართლ-კახეთის სამეფოში შენარჩუნებულ იქნებოდა ერეკლე II-ისა და მისი მემკვიდრეების მეფობა. ახალი მეფის ტახტზე ასვლას

სამეფო ნიშნების (ინვესტიტურის) გამოგზავნით ადასტურებდა რუსეთის იმპერატორი. („**постановлено, что помянутые Цари, вступая наследственно на царство их, имеют тотчас извещать о том Российскому Императорскому Двору, испрашивая чрез посланников своих Императорскаго на царстве подтверждения с инвеститурою**”)

ტრაქტატი არ ეხებოდა ერეკლე II-ის უფლებას ქვეშევრდომებზე, ცენტრალურ და ადგილობრივ მმართველობას, ქართული სამართლისა და სასამართლო სისტემას, ზომა-წონის ერთეულებს, ჯარის ორგანიზაციას და ა.შ. ქართლ-კახეთის მეფის ქვეშევრდომი არ ხდებოდა რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომი. ტრაქტატის მეექვსე მუხლში აღნიშნულია, რომ რუსეთის იმპერატორი: „შინაგანსა ხელმწიფებისა და მმართველობისა თანა შეუღლვილსა მსჯავრსა და სამართალსა და შეკრებასა მისაცემელისა ხარკისა დაანებეს მისსა უგანათლებულესობასა მეფესა სრულსა შინა ნებასა” (Власть, со внутренним управлением сопряженную – суд и расправу и збор податей предоставить его светлости царю в полную его волю и пользу”). რუსეთის იმპერატორი ასევე ვალდებულებას იღებდა, რომ მისი სამხედრო და სამოქალაქო მოხელეები არ ჩაეროდნენ ქართლ-კახეთის საშინაო საქმეებში („**зарешая своему военному и гражданскому начальству вступаться в какой-либо распоряжения**”). ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ასევე ტრაქტატის მეშვიდე მუხლი. ქართლ-კახეთის მეფეს მოხელის თანამდებობაზე დანიშვნისას უნდა გაეთვალისწინებინა კანდიდატის დამსახურება რუსეთის წინაშე: – „**რათა უსაკუთრესად აჩუენოსმცა უდიდესობაი მსახურებისათვის რუსეთის იმპერიისა**” („**оказывать уважение на заслуги пред Всероссийскою Империею**”). ცხადია, ამ მოთხოვნის ტრაქტატში შეტანა პოლიტიკური მოსაზრებით იყო ნაკარნახევი. რუსეთის საიმპერატორო კარზე კარგად უწყობდნენ, რომ ერეკლე II-ის ქვეშევრდომთა (თავადთა და აზნაურთა) შორის ყველა პრორუსული ორიენტაციის არ იყო. ტრაქტატის მეშვიდე მუხლი რუსეთის საიმპერატორო კარს გარანტიას აძლევდა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე არ დაწინაურდებოდნენ პრორუსული ორიენტაციის მოწინააღმდეგენი. მეშვიდე მუხლი, ცხადია, ზღუდავდა ქართლ-კახეთის მეფის სუვერენულ უფლებებს.

გეორგიევსკის ტრაქტატში ვერ აისახა ერეკლე II-ის მიერ შემუშავებულ ხელშერკულებების პროექტში (1771 წლის 30 დეკემბერი) შეტანილი მოთხოვნა კათოლიკოს-პატრიარქის უფლებების უცვლელად („**მოუშლელად**”) დატოვების თაობაზე. ტრაქტატის მერვე მუხლი, რომელიც ქართლ-კახეთის ეკლესიასა და კათალიკოს-პატრიარქს ეხება, თითქმის მთლიანად ა. ბეზბოროდკოს მოსაზრების მიხედვით ჩამოყალიბდა. მცხეთის უძველესი საპატრიარქო ტახტის მპყრობელი, კათალიკოს-პატრიარქი ანტონ I ხდებოდა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის უწმიდესი სინოდის წევრი და სინოდის წევრ მღვდელმთავართა შორის იკავებდა მერვე ადგილს ტობოლსკის არქიეპისკოპოსის შემდეგ. მერვე მუხლში

ვეითხულობთ: „ინებებს მისი იგი დიდებულებანი, ვითარმედ კათოლიკოსსა ანუ უმთავრესსა არხიეპისკოპოსსა მათსა, რათა აქუნდეს ადგილი რიცხუთა შორის რუსეთისა მღვდელთ-მთავათასა მერუეს შინა ხარისხსა, ესე იგი არის შემდგომად ტობოლსკისა” (чтоб католикос, или начальствующий архиепископ их, состоял местом в числе российских архиереев в восьмой степени, именно после тобольскаго”). 1700 წლიდან 1817 წლამდე რუსეთის ეკლესიას პატრიარქი არ ჰყავდა, სინოდის წევრები მხოლოდ მღვდელმთავრები (ეპისკოპოსები, არქიეპისკოპოსები, მიტროპოლიტები) იყვნენ. იმხანად, ანტონ I-ის რანგის საეკლესიო იერარქი რუსეთს არ ჰყოლია. უძველესი ავტოკეფალური ეკლესიის სატყემპყრობელი სინოდის წევრებს – რიგით მღვდელმთავრებს – გაუტოლეს. ამასთან შვიდი მღვდელმთავარი სინოდში ანტონ I-ზე დიდი პატივით სარგებლობდა. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ შეილახა კათოლიკოს-პატრიარქის ღირსება. რუსეთის საიმპერატორო კარზე კარგად უწყოდნენ, რომ საქმე ჰქონდათ უძველეს სამოციქულო მართლმადიდებელ ეკლესიასთან და მის სატყემპყრობელთან. ამიტომ იყო, რომ, მერვე მუხლის ძალით, ორი ქვეყნის ეკლესიათა შორის ურთიერთობა უნდა გარკვეულიყო ცალკე ხელშეკრულებით: „ამისთვის უკუე დაიწერების სხუა არტიკული” („о том составитя особый артикул”). ასეთი ხელშეკრულება აღარ დადებულა.

ტრაქტატის ძირითად ტექსტთან (პრეამბულა და ცამეტი მუხლი) ერთად დამოუკიდებელ დოკუმენტად გაფორმდა (ცალკე მოეწერა ხელი) საიდუმლო მუხლებს (ოთხ მუხლს) ანუ, „სეპარატისა არტიკულებს” („сепаратные артикулы”).

აღსანიშნავია, რომ პირველ სეპარატულ (ცალკე) ანუ საიდუმლო მუხლში ასახვა ჰპოვა ეკატერინე II-ის მოთხოვნამ. ერეკლე II მეგობრულ ურთიერთობაში უნდა დარჩენილიყო სოლომონ I-თან, ხოლო მეფეებს შორის უთანხმოების წარმოშობის შემთხვევაში, არბიტრის როლს შეასრულებდა რუსეთის იმპერატორი, რომლის გადაწყვეტილებასაც ერეკლე II უნდა დამორჩილებოდა („ныне и впредь признает ея императорское величество совершенным арбитром, подвергая распри и недорозумения между двумя владетелями, паче всякаго чаяния происходящия, ея верховному решению”). ცხადია, პირველი სეპარატული მუხლი ლახავდა, როგორც ერეკლე II-ის, ისე სოლომონ I-ის სუვერენულ უფლებებს და ამავე დროს რუსეთს საშუალებას აძლევდა ჩარეულიყო ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოების ურთიერთობაში.

მეორე სეპარატული მუხლი გვაუწყებს: „დაცვისათვის სამფლობელოსა ქართლისა და კახეთისა ყოვლით კერძო შესებისაგან მეზობელთასა და სიმტკიცისათვის მხედრობისა მისისა უგანათლებულებსობისა მეფისა, დიდებულება იმპერატორებისა მისისა აღუთქვამს შენახუად სამფლობელოთა შინა მეფისათა ორსა სრულსა ბატალიონსა ქუეითსა ოთხითა ზარბაზნითა” („Для охранения владении картлинских и кахетинских от всякаго прикасновения со стороны соседей и для подкрепления войск Его Светлости Царя на оборону Ея

Императорское Величество обещает содержать в областях Его два полные батальона пехоты с четырьмя пушками”).

მესამე სეპარატული მიხლის ძალით რუსეთი ვალდებული იყო ომის შემთხვევაში დამატებითი დახმარება აღმოეჩინა ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის და მისი მტერი ორივე ქვეყნის მტრად შეეცა: „დასდუას ჰაზრი შეწვენისათვის თქმულთა მათ ქუეყანათა და წინ-აღდგომისა მტერთასა მოქმედებისათვის, რომელიცა არა სხუებრ, არამედ ვითარცა საერთოდ მტრად შეეცახუად სათანადო არს” („согласить и положить на мере о защищении означенных земель и о действии против неприятеля, который не иначе как за общего врага разумеем быть должен”).

მეოთხე სეპარატული მიხლის ძალით რუსეთი ვალდებული იყო ომის შემთხვევაში (იგულისხმებოდა ომები ირანთან და ოსმალეთთან) ქართლ-კახეთის სამეფოს დახმარებოდა იარაღით, ამასთან ერთად, საზავო მოლაპარაკების დროს, უნდა ეცადა რათა ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის დაებრუნებინა წინათ მტერთაგან წართმეული ტერიტორიები: „რათა დროსა ბრძოლისასა იხმაროსცა ყოველი შემძლებლობაი მეცადინობისა ღონითა საჭურუელისათა, ხოლო დროსა მშვიდობისასა დაზავებისა მიერ უკმო-ქცევისათვის ქუეყანასა და ადგილთა მტერთაგან ქონებულთა და ძუელადვე სამეფოსა მიმართ ქართლისა და კახეთისა შეეცახილთა, ესენი უკუე დაშთებიან სამფლობელოდ მუნებურთა მეფეთა” („в случае войны употребить всевозможное старание пособием оружия, а в случае мира настоянием о возвращении земель и мест, издавна царству карталинскому и кахетинскому принадлежавших, кой и останутся во владении царей тамошних”).

გეორგიევსკის ტრაქტატთან ერთად ასევე ცალკე დამოუკიდებელ დოკუმენტად გაფორმდა **ფიცის ნიმუში (სახე)**, რომელიც ერეკლე II-ს უნდა მიეღო ტრაქტატის რატიფიკაციის შემდეგ. დოკუმენტი იწყება ასე: „სახე, რომლისაებრ უგანათლებულესობა მისი მეფე ქართლისა და კახეთისა ირაკლი თეიმურაზოვიჩი ჰყოფს ფიცითსა აღთქმასა ერთგულებასა ზედა მისისა იმპერატორების დიდებულებისასა თვითმპყრობელისა ყოვლისა რუსეთისასა და აღსარებასა მფარუელობისა და უხენაესისა ხელმწიფებისა იმპერატორთასა მეფეთა ზედა ქართლისა და კახეთისათა” („Образец, по которому Его Светлость Царь Карталинский и Кахетинский Ираклий Теймуразович учинит клятвенное обещание на верность Ея Императорскому Величеству Самодержаще Всероссийской и на признание покровительства и верховной власти всероссийских Императоров над царями карталинских и кахетинских”). ამრიგად, ფიცის ნიმუშიც (სახეშიც) დადასტურებულია ქართლ-კახეთის მეფეებისა (და, ცხადია, სამეფოს) არსებობა.

გეორგიევსკის ტრაქტატი დაიღო იმხანად საერთაშორისო ურთიერთობებში მიღებული ყველა წესის დაცვით (მხარეების მიერ ტრაქტატის პროექტების შედგენა და განხილვა, ტრაქტატის ტექსტის მომზადება, სრულყოფილიანი დელეგაციების დანიშვნა, მოლაპარაკება, ტრაქტატის

საბოლოო ტექსტის შეთანხმება და ხელმოწერა, ტრაქტატის რატიფიკაცია და გამოქვეყნება). ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ტრაქტატის მეტორმეტე მუხლი. მართალია ტრაქტატი „საუკუნოდ“ სამუდამოდ („на вечныя времена“) იდებოდა, მაგრამ თუ მასში ურთიერთსასარგებლო ცვლილებების შეტანა იქნებოდა საჭირო, ეს უნდა მომხდარიყო ორივე მხარის თანხმობით: „უკეთუ განხილულ იქმნეს რაიმე საჭიროდ შეცვალებად, ანუ დართუად ურთიერთისათვის სარგებლისა, აქუს მას ადგილი ორთავე კერძოთა თანხმობისა“ („оное да возымеет место по обостороннему соглашению“).

გეორგიევსკის ტრაქტატის უმთავრესი პირობა იყო რუსეთის იმპერიის მიერ ქართლ-კახეთის სამეფოს დაცვა ისლამური სამყაროს აგრესიისგან. არც გეორგიევსკის ტრაქტატის ძირითად მუხლები და არც სეპარატული (ცალკე) მუხლები რუსეთს არასოდეს შეუსრულებია. 1787 წელს ქართლ-კახეთის სამეფოს ტერიტორია დატოვა ტრაქტატით გათვალისწინებულმა ჯარმა. ასე დაირღვა მეორე სეპარატული (საიდუმლო) მუხლი. რუსეთი არ დაეხმარა ქართლ-კახეთის სამეფოს ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევის დროს (1795 წ.), რითაც დაარღვია ტრაქტატის მეორე მუხლი, ასევე მესამე და მეოთხე სეპარატული (საიდუმლო) მუხლები.

ერეკლე II-ის გარდაცვალების შემდეგ (1798 წლის იანვარი) მისი მემკვიდრის – ქართლ-კახეთს მეფე გიორგი XII-ის (1798-1800) ხანმოკლე მმართველობის პერიოდში სამეფოს მართვა-გამგეობაზე კონტროლი დააწესეს რუსმა დიპლომატებმა და სამხედროებმა. 1899 წლის ნოემბერში ქართლ-კახეთის სამეფოში დაბრუნდა 1787 წელს გაყვანილი რუსეთის ჯარი (ერთი ბატალიონი). რუსმა რეზიდენტებმა შეძლეს გიორგი XII-ის დაპირისპირება დედოფალ დარეჯანთან, ძმებთან და ძმისშვილებთან. უფრო მეტიც, ქართლ-კახეთის მეფე უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე ტახტის მემკვიდრე დავითსაც კი არ ეთათბირებოდა. რუსეთის საიმპერატორო კარმა გადაწყვიტა მისთვის უხერხული გეორგიევსკის ტრაქტატის უფრო ხელსაყრელი დოკუმენტით შეცვლა. კერძოდ, რუსეთს სჭირდებოდა ისეთი დოკუმენტი, რომელიც მინიმუმამდე შეკვეცავდა ქართლ-კახეთის სამეფოს სუვერენიტეტს, ანუ სუვერენიტეტის დაცვის თვალსაზრისით, ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის გაცილებით უარესი იქნებოდა ვიდრე გეორგიევსკის ტრაქტატი. თუ რუსეთი ამას მიაღწევდა, ეს იქნებოდა სერიოზული წარმატება ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების გზაზე. გიორგი XII-ის გარშემო ინტრიგების ხლართვით, მძიმედ ავადმყოფი მეფის შანტაჟირებით (რუსები მეფეს ყოველდღე ჩასჩიჩინებდნენ, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ ძმები მის შვილს ტახტს წაართმევდნენ) მიაღწიეს იმას, რომ 1800 წლის 24 ივნისს გიორგი XII-მ ხელი მოაწერა ე.წ. „სათხოვარ პუნქტებს“ (ნოტას) რუსეთის იმპერატორ პავლე I-სადმი (1796-1801). „სათხოვარი პუნქტების“ თაობაზე არაფერი იცოდნენ სამეფო სახლის წევრებმა, გიორგი XII-ს საქმის კურსში არ ჩაუყენებია ტახტის მემკვიდრე, უფლისწული დავითიც კი.

ამ დროისათვის (1800 წ.) გეორგიევსკის ტრაქტატის მოქმედება შეწყვეტილი არ ყოფილა. გიორგი XII-ის „სათხოვარი პუნქტები“ შეიცავს ისეთ თხოვნას, რაც ისეც გათვალისწინებული იყო გეორგიევსკის ტრაქტატით:

1) გიორგი XII რუსეთის მფარველობაში მიღებას ითხოვდა პირადად მისი, მემკვიდრეების, სამღვდელოების, დიდებულებისა და ყველა ქვეშევრდომის სახელით (" ... навсегда принять подданство всероссийской Империи..."). ქართლ-კახეთის მეფე შეასრულებდა რუსეთის იმპერატორის ყველა კანონსა და ბრძანებას, ხოლო რუსეთის იმპერატორს ქართლ-კახეთში მიიღებდნენ, როგორც მემკვიდრე ხელმწიფესა და თვითმპყრობელს ("как наследственного (природного) своего государя и самодержца").

2) ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლის შემდეგ გიორგი XII უნდა დარჩენილიყო ქართლ-კახეთის მეფედ, სამუდამოდ უნდა შენარჩუნებოდათ სამეფო ტახტი მის მემკვიდრეებს.

3) ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლის სანაცვლოდ გიორგი XII-ს რუსეთის იმპერატორისაგან უნდა მიეღო ჯამაგირი და სოფლები რუსეთში (" ... содержание деньгами и деревни в России").

4) ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში მიღებამდე დაუყოვნებლივ უნდა გაზრდილიყო ქართლ-კახეთში განლაგებული რუსეთის ჯარის რაოდენობა (" ... немедленно увеличить войска").

ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი XII-ის 1800 წლის 24 ივნისის „სათხოვარ პუნქტებს“ (ნოტას) რუსეთის საიმპერატორო კარზე სერიოზულად მოეკიდნენ. 1800 წლის 18 დეკემბრისათვის შედგენილი იქნა იმპერატორ პავლე I-ის მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიასთან შეერთების თაობაზე. სხვადასხვა გარემოებათა გამო მანიფესტი ცოტა მოგვიანებით გამოქვეყნდა.

პეტერბურგიდან 1800 წლის 18 დეკემბრის მანიფესტის ტექსტი, რომელიც ჯერ საიდუმლოდ უნდა დაცულიყო, გადაუგზავნეს კავკასიის ხაზის უფროსს გენერალ კარლ კნორინგს. უფრო ადრე კარლ კნორინგს მიღებული ჰქონდა ასევე საიდუმლო ბრძანება გიორგი XII-ის გარდაცვალების შემდეგ ქართლ-კახეთში სამეფო ხელისუფლების გაუქმების თაობაზე. ჩრდილო კავკასიიდან ქართლ-კახეთში დამატებით შეჰყავდათ რუსეთის ჯარი.

1801 წლის 18 იანვარს პეტერბურგში გამოქვეყნდა იმპერატორ პავლე I-ის მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთთან შეერთების თაობაზე (ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ მანიფესტის ტექსტის შედგენა დასრულდა ჯერ კიდევ 1800 წლის 18 დეკემბერს).

პავლე I-ის 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტში ქართლ-კახეთის სამეფოს ნაცვლად ვხვდებით ტერმინებს: "царство Грузинское" და "Грузия".

იმპერატორი პავლე I აცხადებდა:

- 1) ქართლ-კახეთის სამეფო სამუდამოდ უერთებოდა რუსეთის იმპერიას;
- 2) ქართლ-კახეთის მოსახლეობას შეუნარჩუნდებოდა ყველა უფლება და უპირატესობა, ასევე ქონება;
- 3) ქართლ-კახეთის მოსახლეობა დაცული იქნებოდა გარეშე მტრეთაგან და შინაგანი არეულობისაგან.

1801 წლის 11-12 მარტს, ღამით, შეთქმულებმა მოკლეს იმპერატორი პავლე I. ქართლ-კახეთში რუსული მმართველობის დამყარება დროებით შეფერხდა.

რუსეთის იმპერატორ პავლე I-ის 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთისათვის შეერთების თაობაზე უკანონო იყო:

პირველი. გიორგი XII-ის 1800 წლის 24 ივნისის „სათხოვარი პუნქტები“ არ შეიძლებოდა გამხდარიყო ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების საფუძველი, რადგან გიორგი XII სრულად გარკვევით ითხოვდა, რომ „სათხოვარი პუნქტების“ შესრულების (დამტკიცების) შემთხვევაში იგი უნდა დარჩენილიყო ქართლ-კახეთის მეფედ, მეფობა უნდა შენარჩუნებოდათ მის მემკვიდრეებსაც.

მეორე. გიორგი XII ითხოვდა არა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებას და მის შეერთებას რუსეთთან, არამედ ქვეყნის რუსეთის ქვეშევრდომობაში შესვლას, ე.ი. გეორგიევსკის ტრაქტატით გათვალისწინებული „მფარველობა“ („покровительство“) უნდა შეცვლილიყო სუვერენიტეტის შეზღუდვის თვალსაზრისით ქართლ-კახეთისთვის გაცილებით უარესი „ქვეშევრდომობით“ („подданство“).

მესამე. გიორგი XII-ის 1800 წლის 24 ივნისის „სათხოვარი პუნქტები“ სამართლებრივი თვალსაზრისით, უნდა ჩათვლილიყო ქართლ-კახეთის სამეფოს მხრიდან 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატის გადასინჯვის საფუძველად, როგორც ამას ტრაქტატის მეთორმეტე მუხლი ითვალისწინებდა და არავითარ შემთხვევაში – ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების საფუძველად. გიორგი XII-ის „სათხოვარი პუნქტები“ პრაქტიკულად იყო ახალი ხელშეკრულების (ტრაქტატის) პროექტი, რომელიც იგივე წესით უნდა დადებულიყო, როგორც დაილო გეორგიევსკის ტრაქტატი (მხარეების მიერ ტრაქტატის პროექტის მომზადება, სრულუფლებიანი დელეგაციების დანიშვნა, მოლაპარაკება, ტრაქტატის დადება, რატიფიკაცია და გამოქვეყნება).

მეოთხე. პავლე I-ის 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტით უგულებელყოფილი იქნა არა მარტო გეორგიევსკის ტრაქტატის, არამედ თავად გიორგი XII-ის „სათხოვარი პუნქტების“ ერთ-ერთი უმთავრესი მოთხოვნა – ქართლ-კახეთის სამეფოს შენარჩუნება, გიორგი XII-ისა და მისი მემკვიდრეების მეფობის გაგრძელება.

ამრიგად, პავლე I-ის 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტი იყო უკანონო. მანიფესტი უხეშად არღვევდა გეორგიევსკის ტრაქტატს (1783 წ.) და უგულბელებოვდა გიორგი XII-ის „სათხოვარი პუნქტების“ უმთავრესი მოთხოვნას.

პავლე I-ზე გაცილებით ფრთხილი აღმოჩნდა მისი მემკვიდრე ალექსანდრე I (1801-1825). პავლე I-ის მანიფესტმა კანონონის ძალა ვერ მიიღო. გარკვეული ფიქრისა და განსჯის შემდეგ ალექსანდრე I-მა 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტით ქართლ-კახეთის სამეფო მაინც გააუქმა. ალექსანდრე I შეეცადა დაესაბუთებინა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთთან შეერთების აუცილებლობა და კანონიერება (მანიფესტში ქართლ-კახეთის სამეფოს ნაცვლად ვხვდებით ტერმინებს: "царство Грузинское" და "Грузия").

1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტში რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე I ასე მიმართავდა ქართლ-კახეთის მოსახლეობას:

1) **ქართლ-კახეთის სამეფოს მფარველობა და დაცვა ხდებოდა რუსეთის მონარქების მოვალეობა.** („Покровительство и верховная власть Российской Империи над Царством Грузинским всегда налажали на Монархов Российских и долг защиты“) რუსეთის ჯარის გაწვევის შემდეგ ქართლ-კახეთის სამეფოს თავს დაატყდა მრავალი უბედურება: ურწმუნოთა თავდასხმები, ქაღაჩებისა და სოფლების გაჩანაგება, ადამიანების გატაცება და ბოლოს დაპირისპირება სამეფო ოჯახის წევრებს შორის. **მტრები მზად იყვნენ თავს დასხმოდნენ და საბოლოოდ მოესპოთ ქართლ-კახეთის სამეფო.** (Окружающие вас хищные народы готовы были напасть на Царство Ваше и ненаказанно растерзать его остатки) **მთელ აზიაში ცნობილი ქართველთა სიმამაცეც კი ვერ იხსნიდა ქვეყანას დაღუპვისაგან.** („но даже и имя народа грузинскаго храбростью прежде столь славнаго во всей Азии, истребилось бы от лица земли“).

2) რუსეთმა შეძლო ქართლ-კახეთის სამეფოს მტრების დაოკება, შეწყდა დაპირისპირება ქვეყნის შიგნით. ასეთ ვითარებაში ქართლ-კახეთმა ითხოვა (იგულისხმება გიორგი XII-ის „სათხოვარი პუნქტები“ – ვ. გ.) ქვეყანაში უშუალოდ რუსული მმართველობის დამყარება (" ... и все вы, единодушно и торжественно воззвали власть Российскойую управлять вами непосредственно").

3) როცა მე ტახტზე ავედი, უკვე გამოცემული იყო 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების თაობაზე. მე მსურდა, გამეგო, თუ შეიძლებოდა ქართლ-კახეთის სამეფოს პირვანდელი პირობებით რუსეთის იმპერიის მფარველობაში დარჩენა (იგულისხმება გეორგიევსკის ტრაქტატის პირობები – ვ. გ.). გაირკვა, რომ ქვეყანა დაღუპვის პირას იყო და იგი აუცილებლად დაიღუპებოდა, თუ მას რუსეთი არ შეიერთებდა ("столькратно вовлекало вас в бездну золь, на краю коей и ныне вы стоите, и в которую, по всем соображениям должны бы будете низвергнуться, если мощная рука

справедливой власти от падения сего вас не удержит"). ამ ვითარებამ და ქართველი ერის თხოვნამ გადაგვაწვევტინა, დაგვეცვა ერთმორწმუნე ქვეყანა. თქვენი იმედები გამართლდება, თქვენ მოტყუებულნი არ დარჩებით.

4) ქართლ-კახეთის სამეფოს მართვა ჩვენ იმიტომ კი არ გადავწვევტეთ, რომ ისედაც უზარმაზარი იმპერიის ტერიტორია გაგვეფართოებინა („Не для приращения сил, не для корысти, не для распространения пределов и так уже обширнейшей в свете Империи, приемлем Мы на себя бремя управления Царства Грузинскаго“), არამედ იმიტომ, რომ, ჩვენი წმიდათაწმიდა მოვალეობიდან გამომდინარე, ყურად ვიღეთ წამებულთა ხვეწნა-მუდარა. („и глас Грузинскаго народа, преклонили нас не остовить и не предать на жертву язык единовѣрный“) ქართლ-კახეთში შემოდებულმა მმართველობამ ქვეყანაში უნდა უზრუნველყოს მართლმსაჯულება, პირადი და ქონებრივი უსაფრთხოება, კანონის დაცვა.

5) ქართლ-კახეთის მოსახლეობა შეიტყობს კეთილი მმართველობის ფასს: ქვეყანაში დამკვიდრდება მშვიდობა, მართლმსაჯულება, პირადი და ქონებრივი უსაფრთხოება; აღიკვეთება თვითნებობა; შეიქმნება პირობები პირადი, საზოგადოებრივი კეთილდღეობისათვის; განვითარდება მიწათმოქმედება, რეწვა, ვაჭრობა. კანონი ყველას ერთნაირად დაიცავს.

6) რუსეთის იმპერატორი ქართლ-კახეთის მოსახლეობას აღუთქვამდა, რომ რუსული მმართველობის შემოდება მათთვის ჯილდო იქნებოდა ("Избытки и благоденствие ваше будет приятнейшею и единою для вас наградою").

ასე გათელა რუსეთის იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა ფეხქვეშ გეორგიევსკის ტრაქტატით გარანტირებული ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის, ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის უფლებები. ასე დასრულდა საქართველო-რუსეთის მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობის ისტორია.

ალექსანდრე I-ის 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი დასაბუთებულობის თვალსაზრისით, გაცილებით უკეთესადაა შედგენილი, ვიდრე პავლე I-ის 1801 წლის 18 იანვრის მანიფესტი, თუმცა, ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთთან შეერთების აუცილებლობა და კანონიერება ალექსანდრე I-მა ვერ დაასაბუთა:

პირველი. 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტში ყურადღება გამახვილებულია ისლამური სამყაროდან მომავალ საფრთხეზე და ქართლ-კახეთის სამეფოს უძღურებაზე დაეცვა დამოუკიდებლობა. ესაა უსუსური არგუმენტი. გეორგიევსკის ტრაქტატით, განსაკუთრებით მეორე, მესამე და მეოთხე სეპარატული (საიდუმლო) მუხლებით რუსეთი ვალდებულებას იღებდა საგარეო საფრთხისაგან (მტრების შემოსევისაგან) დაეცვა ქართლ-კახეთის სამეფო. სწორედ ამ მიზნით უნდა მდგარიყო ქართლ-კახეთის ტერიტორიაზე რუსეთის ჯარი. ქართლ-კახეთის სამეფოს ისლამურ სამყაროსთან დამოუკიდებლად ბრძოლა რომ შეძლებოდა ერეკლე II, ცხადია, გეორგიევსკის

ტრაქტატს არც დადებდა. რუსეთმა ნაკისრი ვალდებულება არ შეასრულა. 1787 წელს რუსეთის ჯარმა ქართლ-კახეთი დატოვა. რუსეთმა ქართლ-კახეთის სამეფოს არც დიპლომატიური და არც სამხედრო დახმარება არ აღმოუჩინა ალამაჰად ხანის ლაშქრობის წინ და ლაშქრობის დროს (1795 წ.). რუსეთს რომ გეორგიევსკის ტრაქტატი პირნათლად შეესრულებინა ვერც ირანი და ვერც ლეკები საფრთხეს ვერ შეუქმნიდნენ. ასე რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს გარე ძალამ (ირანმა და ლეკებმა) საფრთხე შეუქმნა რუსეთის მოღალატური პოლიტიკის წყალობით – რუსეთის მხრიდან გეორგიევსკის ტრაქტატის პირობების შეუსრულებლობის გამო.

მეორე. 1801 წელს რუსეთმა ქართლ-კახეთის სამეფო გააუქმა და მალე მთელი საქართველო დაიპყრო. ამის შემდეგ რუსეთმა წარმატებით დაიწვა, როგორც ყოფილი ქართლ-კახეთის სამეფოს, ისე საქართველოს მთელი ტერიტორია, ისლამური სამყაროს აგრესიისაგან – 1804-1813 წლების ომში სასტიკად დაამარცხა ირანი, ხოლო 1806-1812 წლების ომში წარმატებით აღკვეთა ოსმალეთის რევანშისტული მისწრაფებანი და არ დაუშვა იმერეთში, გურიაში სამეგრელოსა და აფხაზეთში ოსმალეთის პოზიციების აღდგენა. მაშინა რა უშლიდა ხელს რუსეთს იგივე მოემოქმედებინა 1783-1801 წლებში – არ დაემვა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაჩანაგება ირანისა და ლეკების მიერ? ცხადია, რუსეთის საიმპერატორო კარი წინასწარგანზრახვით მოქმედებდა და გეგმაზომიერად ასუსტებდა ქართლ-კახეთის სამეფოს, რათა მისი დაპყრობა გაეადვილებინა.

მესამე. 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტში ყურადღება გამახვილებულია ქართლ-კახეთის სამეფოში შექმნილ სახელმწიფოებრივ კრიზისზე, რაც თითქოს შეუძლებეს ხდიდა სახელმწიფოს შენარჩუნებას. ცხადია, ესეც უსუსური არგუმენტია. სახელმწიფოებრივი კრიზისი ქართლ-კახეთის სამეფოში არ არსებობდა 1770 წლისათვის – რუსეთ-ქართლ-კახეთ-იმერეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის დადებამდე. ერეკლე II-ის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი რუსეთთან საფრთხეს უქმნიდა ისლამურ სამყაროს. მალე რუსეთმა ყოფილი მოკავშირე მიატოვა და ბედის ანაბარა დაავდო. შეიქმნა უმძიმესი მდგომარეობა. ამიტომ იყო, რომ 1772 წლიდან ერეკლე II დიდის მონღოლებით ცდილობდა რუსეთის მფარველობაში შესვლას, რათა თავი დაეხსნა მოსალოდნელი საგარეო საფრთხისგან. რუსეთი კი ქართლ-კახეთის სამეფოს მიმართ რაიმე კონკრეტული ვალდებულების აღებას 1783 წლამდე აჭიანურებდა. ერეკლე II გამოუვალ მდგომარეობაში იყო. წარუმატებელმა საგარეო პოლიტიკამ თავისთავად შეუწყო ხელი ქვეყნის შეგნით კრიზისის დაწყებას და შემდგომ მის გაძლიერებას. საშინაო და საგარეო მდგომარეობის სტაბილიზაციის საფუძველი შეიძლება გამხდარიყო გეორგიევსკის ტრაქტატი (1783 წ.). ეს ასე არ მოხდა მხოლოდ იმიტომ, რომ რუსეთის იმპერიამ ტრაქტატით ნაკისრი ვალდებულებები არ შეასრულა. ასე

რომ სახელმწიფოებრივი კრიზისი ქართლ-კახეთის სამეფოში მეტწილად გამოწვეული იყო რუსეთის იმპერიის ვერაგული პოლიტიკით, რომლის მიზანი იყო ქვეყნის დასუსტება შემდგომში მისი ადვილად დაპყრობის მიზნით.

ამრიგად, ალექსანდრე I-ის 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი, როგორც ისტორიული, ისე სამართლებრივი თვალსაზრისით უსუსური დოკუმენტი იყო. მანიფესტის შემდგენლებმა ვერ დაასაბუთეს ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთთან შეერთების ვერც გარდაუვალობა და ვერც კანონიერება. მსგავსი უსამართლობა მანამდეც და შემდგომშიც ხდებოდა მსოფლიოში, მაგრამ ეს ჩვენ – დღევანდელ ქართველობას არ გვართმევს იმის უფლებას რომ 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტის უსამართლობა ვამტკიცოთ.

ვახტანგ გურული

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახ. ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი.

ტ.: 21-20-60, 897-21-20-60